



I lka Vašte-Burgerjeva: *Umirajoče duše*. Zgodovinski roman iz baročne Ljubljane. Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1929.

U metniški roman iz baročne Ljubljane! Z napetim zanimanjem smo ga prebrali. Je to roman, ki se pleče med prvakom naših baročnih slikarjev Valentinom Mencingerjem in prvakom kiparjev Frančiškom Robbo. Med njima se pleče običajni usodni roman: Mislejeva hči Zika, ki je po srčnem nagnjenju sojena Mencingerju, postane žena Robbova. Nečakinja prošta Dolničarja, Marijana, prijateljica njena, pa postane Mencingerjeva neljubljena žena. Drugi roman, roman umirajočih duš, pravi umetniški roman, ki mu pa manjka psihološke globine, se pleče v Mislej-Robbovi družini. Mislej ni mogel tja, kamor je hrepenel, ker je bil po rojstvu kamnosek, rokodelec, Robbi, ki je imel vse predpogoje, je stopil na pot njegov nesrečni značaj in koncem romana tudi v obupu spozna, da mu duša admira.

Roman se vrši v historičnem okolju realne baročne Ljubljane, znane osebnosti umetniške Ljubljane iz 1. pol. 18. stol. mu tvorijo milje: Prošt Dolničar, zvonar Franchi, Julij Quaglio, Franc Jelovšek, Jakob Contieri in drugi.

Priznati moram, da se delo čita z zanimanjem, da pa mu kljub velikemu naporu pisateljice manjka umetniške in psihološke poglobitve. Tudi Ljubljani, ki tvori pozoršiče, manjka tiste nazorne plastike, ki bi celo pri manjšem številu detailov bolj nazorno učinkovala.

Nas pa zanima roman predvsem kot historična reprodukcija doslej za enotno sliko še ne izrabljenega gradiva. Tu pa pisateljica zasluži vse priznanje. Ne ravno majhno stvarino je ne samo obvladala, ampak jo porabila tudi s priznanja vrednim kritizmom. Ugovarjati bi se dalo samo njeni kombinaciji, da se je Mencinger učil pri Quagliu, dočim za Jelovška to gotovo velja, četudi to so-trudništvo mogoče ni bilo tako direktno kakor ona verodostojno navaja. Prav tako je neutemeljena trditev (str. 99), da bi bil Mencinger rezal v les in baker. Drugo je možno, prvo neosnovano.

Kljub ne veliki umetniški moči tega romana moramo torej pisateljici šteti v nedvomno zaslugi, da je dala življenje doslej mrtvemu umetnostno zgodovinskemu gradivu, ki ga je z neumorno pridnostjo zbral msgr. V. Steska. Čuti pa se, da je g. Vašte-Burgerjeva tudi samostojno predelala svoje gradivo. Frst.

Dr. Jakob Kelemina: *Literarna veda*. Nova založba, 1927. 120 strani.

Teorija literarne vede je pri nas še v povojih, saj nimamo ne poetike ne stilistike ne metrike, zato je treba pozdraviti to delo dr. Kelemine, ki nas skuša vpeljati v vse probleme literature, da bi nas seznanil s pojmi sistematike in zgodovine, ki so jih že razvili drugi narodi. Zdaj, ko imamo dr. Cankarjevo sistematiko stila za likovno umetnost, nam je jasno, kakšna bi morala biti dr. Keleminova knjiga. Toda problem oblike v poeziji še ni tako razumsko dognan kot v likovni umetnosti, ker je praksa literarne vede pri presoji pesnitev bolj gledala na duševno vsebino kot na njeno oblikovanje. Dr. Zigon je prvi začel gledati Prešernovo poezijo s stališča oblike, toda ostal je pri kompoziciji, pri tektoniki umetnosti. Tudi nemški znanosti očita A. Walzel (Gehalt und Gestalt), da je v pogledu oblike obstala pri nižji matematiki, medtem ko so prišli romanski narodi

po cesti starih Grkov in Rimljanov daleč naprej pred Nemci, ki v stilistiki razlagajo le najnižje pojme, v metriki najbolj zunanjo obliko, poetiko pa omejujejo le na vsebinsko vprašanje in opuščajo raziskovanje medsebojne odvisnosti med obliko in vsebino. Vzrok teoretične zaostalosti je to, da je poezija besedna umetnost, ki ne govori neposredno čutom kot godba ali slikarstvo in kiparstvo, ampak naši fantaziji in predstavnim zmožnostim. Zato so rajši gledali vsebino, ker oblika ni tako očitna kot pri likovni umetnosti. Dr. Kelemina je posvetil v vsa vprašanja nižje in višje matematike v literarni vedi, a ker se opira na mnogo avtorjev, ki bi vsak rad sebe spravil v veljavo, zabrede večkrat v obupno borbo s pojmi, da tudi v njem neredko pogrešamo tiste »nerazdeljive enote,« ki bi morala sijati iz vsakega stavka.

Pojem literarne vede obsega pri dr. Kelemini metodiko poetike in literarne zgodovine in »preiskuje metode za analizo pesniških del.« Vendar se preveč zanaša na analizo in razlago pojmov, ki so le zato, da se duh zave svoje poti. Mefistove besede iz Fausta:

Wer will was lebendigs erkennen und beschreiben,
sucht erst den Geist heraus zu treiben.
Dann hat er die Teile in seiner Hand,
fehlt leider! nur das geistige Band.

omenjam le zato, ker po nepotrebnem omalovažuje Bergsona in intuicijo. Intuicija ni nič drugega kot življenje, na katerem je osnovan ves sistem nove literarne vede pri Nemcih in pri dr. Kelemini. Tudi nemška znanost je začela operirati z doživljajem, ko je Bergson osnoval svojo filozofijo na intuiciji. Tedaj je zgubilo logično dojetje svojo veljavo in na njegovo mesto je stopilo doživetje. »Kdor doživljal razčleni, se odreče popolnemu dojetju, a le tako se dobe pojmi,« pravi Walzel. Pojmi so torej koraki do intuicije, vendar je znanost večkrat podobna Zenonovemu Ahilu, ki leti za želvo, pa je po razumu nikoli ne ujame. Tako je tudi dr. Keleminova hvala strokovnjaka, ki naj ima tudi pri presoji dnevne literature odločilno besedo, vsaj pretirana. Strokovnjaki niso nikoli dvignili umetnosti, ker strokovnjak gre po kolesnicah svojih pojmov, »vidi staro, ne pa novega življenjskega čuvstva« (Walzel), strokovnjak je nazaj obrnjen prerok, računa s tem, kar se more ponoviti, sedanost in bodočnost je pa boj, zato bi strokovnjak, ki pozna metodo, moral imeti tudi energijo in zmisel za življenje bodočnosti, a navadno se to izključuje. Veliki zgodovinar Ranke ni znal v praktični dnevni politiki Nemcem ničesar povedati in je Heine z njim norce bril: Gute Seele Ranke, gemütlich wie Hammelfleisch mit Zeltawer Rübchen. — Pojmi so le seme, ki mora pasti na rodovitna tla, da se dvigne splošna kultura.

Druge in tretje poglavje z značilno zaporednostjo, analiza ustvarjanja, analiza umotvorov, odkriva tudi pogled v mišljenje dr. Kelemine pri motrenju umotvorov. Sicer je res ustvarjanje prej, a motrivec umetnin ima vendar najprej delo pred očmi, iz njega šele dela sklepe na ustvarjanje in stvarnika, če so potrebni. Vprašanje je, kakšna so jajca, ne pa kakšna je tista kokoš, ki jih je znesla, tako jo je razložil Ivan Cankar. Doživeti je treba delo po vsebini in obliki ne samo z zunanjimi čuti, doživeti je treba tudi notranjo vsebino in obliko. (Dr. Kelemina pravi za nemško Gehalt